

Příspěvky pod značnou (bod) napsala Jana Svobodová ve 2. polovině 90. letech 20. stol. jako popularizační příspěvky do novinové rubriky Schůzky s češtinou; viz níže pod čísla 1. až 11.

1. Návrat přechodníků?

(Schůzky s češtinou, únor 1995)

Kdo sleduje cesty a peripetie vývoje spisovné češtiny, nemohl si nepovšimnout toho, že v novější době se stále méně setkáváme v textech mluvených, ale i psaných s neurčitým slovesným tvarem zvaným přechodník (čili odborně transgresiv). Snad jenom některé výrazněji knižní texty odborné povahy se tu a tam ještě blýsknou použitým přechodníkem přítomným (připomeňme například vyjadřování právnické nebo oficiální diplomatické formulky, jako „Obě strany, konstatující blízkost svých stanovisek, se dohodly na termínu příští schůzky“), jinak ovšem nostalgicky opatrujeme jen pár ustrnulých vzpomínek na časy, kdy přechodníky přítomné byly živé: vstávaje lehaje, počínaje zítřkem, nehledě/nehledíc na neúspěchy atd. Kdo by si umínil najít někde přechodník minulý, musí patrně sáhnout po klasickém literárním odkazu, třeba po Jiráskových románech, kde se to hemží větami typu „Hejtman, svolav své věrné, promluvil k nim plamennou řečí.“

K tomu, že z jazyka něco mizí, můžeme jen dodat, že jeho přirozený vývoj nelze násilně měnit ani vracet zpět. Stejně jako dnes ubývá přechodníků, zmizelo kdysi z češtiny už leccos – jednoduché minulé časy sloves zvané aorist a imperfektum nebo dvojné číslo – a nedá se tvrdit, že by to češtinu zhyzdilo. Existuje však cesta, po níž se dnes české přechodníky kupodivu začaly zdánlivě do jazyka navracet. Uhodli byste, kudy se do něho tlačí? Možná nemáte podobnou čtenářskou zkušenost, jakou jsem nedávno (nuceně) udělala já, proto přestanu dělat tajnosti a prozradím, že oním „kanálem“ jsou otrocké překlady z angličtiny do češtiny. Bohužel jich v posledním čase přibývá, patrně ruku v ruce s tím, jak klesá soudnost „překladatelů“, kteří snad mají obstojné znalosti angličtiny (to zase všechna čest!), avšak zápolí s vlastní mateřštinou – češtinou. Pak se jim stává, že všudypřítomná anglická přítomná participia na *-ing* zhusta převedou na český přechodník a ani okem nemrknou. Výsledkem jsou překlady, jako např. „Ležel jsem na lůžku, neklidně se převraceje“, což má být analogie zcela normální, běžné a nezáludné anglické věty „I lay on my bed, tossing restlessly“. Zdá se vám to v pořádku? Anebo Čech říká o dané situaci běžně pouze „Ležel jsem na lůžku a neklidně jsem se převracel“? Jiný příklad navrátilého přechodníku – ukázkou z překladu jednoho bestselleru uvádím už bez anglického originálu: „John se zastavil před otvorem, nespouštěje útočnicka z očí.“ Co tak raději říct normálně, že se John zastavil a nespouštěl útočnicka z očí? A tak si – snad ne sama – říkám, že některé křečovitě návraty češtině asi sotva prospějí...

(bod)

TIP: podívejte se na některé lexikální (slovní) anglicismy (zde níže odkaz na *brífink*) a zamyslete se nad jejich osudem v češtině. Návod: co je skutečně užitečné, ujme se a případně se i počestí, to ostatní časem obvykle zmizí. Jaký osud čeká asi sloveso *kliknout* a *prokliknout*?

<http://prirucka.ujc.cas.cz/?slovo=br%C3%ADfink&Hledej=Hledej>

<http://prirucka.ujc.cas.cz/?slovo=kliknout&Hledej=Hledej>

2. Ustálená spojení čili idiomy

(Schůzky s češtinou, březen 1995)

Stává se, že i mateřština, o níž si myslíme, že se v ní docela dobře vyznáme a že ji používáme bez větších problémů, nás může zaskočit. Například zmíněné idiomy, to znamená ustálená spojení několika slov, si nevybavíme v té podobě, jak se skutečně užívají, ale nějak „pokřiveně“. Vyměněné slovíčko v takovém známém a zažitém idiomu může vyvolat salvy smíchu – tak například si schválně zkuste dát jiné sloveso znamenající pohyb do spojení „mléko utíká“ – prchá, pádí, běží, sprintuje.

Ne všechny doklady na obměněnou podobu idiomů, které se dají zachytit, působí ovšem komicky. Některé v nás vzbudí jen nejasný dojem, že nejspíš „něco“ není v pořádku, aniž si hned umíme racionálně zdůvodnit, co má být v textu jinak a proč. Dva takové výňatky jsem si poznamenala z rozhlasových pořadů. V prvním, který se týkal nedožítých narozenin francouzského herce Gérarda Philipa, se říkalo, že „jeho filmy dodnes poskytují zábavu a obdiv“. Je pravda, že něco může poskytovat zábavu (také nabízet zábavu), avšak s oním obdivem už musíme „spráhnout“ ne sloveso poskytovat, ale VYVOLÁVAT nebo VZBUZOVAT, popřípadě BUDIT. Upravená věta by tedy měla znít například takto: Jeho filmy dodnes poskytují zábavu a vyvolávají obdiv.

Stejný nedostatek vykazovalo sdělení, které se vztahovalo k havarované lodi: „Lod' Estonia, ležící na mořském dně, stále nevydala poslední slovo.“ I když je pochopitelné, že autor usiloval o obrazné vyjádření, nemůžeme se smířit se spojením „nevydat slovo“. Dá se totiž jednak „nevydat svědectví“, jednak pak „nevydat (ani) hlásku“ neboli mlčet. Slovo můžeme (stejně jako hlásku) ze sebe VYPRAVIT, to znamená opravdu pronést, vyslovit. U lodi jako němého svědka katastrofy bychom pak volili vyjádření, že STÁLE NEVYDALA POSLEDNÍ SVĚDECTVÍ. (bod)

TIP: Poučte se blíže o slově *idiom* – podívejte se na odkaz z *Internetové jazykové příručky* a proklikněte si pak níže na údaje ze 3 dalších slovníků. Co se skrývá pod označením ASCS, SSČ a SSJČ? Znáte tyto slovníky?

3. Poskytnuté informace

(Schůzky s češtinou, květen 1995)

Česká slovesa jsou „pěkné potvůrky“. Omlouvám se těm, kdo se pozastavili nad mou dnešní úvodní větičkou, již jsem chtěla naznačit nevyzpytatelnost a nevypočitatelnost pestrých slovesných tvarů v češtině a do níž jsem zapojila jejich poněkud familiární označení. Na podporu svého tvrzení bych mohla snášet kupu rozmanitých dokladů ze všech pěti slovesných tříd, do kterých se česká slovesa řadí. Však taky ve druhém svazku „Mluvnice češtiny“, která vyšla v roce 1987 a je pokládána za nejmodernější současnou mluvnici, je v rámci tvarosloví věnováno systému slovesných tvarů plných osmdesát velkých stran textu. Tolik prostoru nám tato rubrika zdaleka nenabízí a nelze ani počítat s takovou vědyčtivostí čtenářů, proto se soustředíme na jednu z konkrétních drobností, která by mohla být každému z nás užitečná v každodenní komunikaci.

Všimneme si slovesa POSKYTNOUT, které jsme si vypůjčili jako odvozovací základ pro přídavné jméno „poskytnuté“, jímž jsme uvedli dnešní titulek. Toto přídavné jméno vzniklo z takzvaného trpného přičestí, které má podobu poskytnut (v jednotném čísle a pro mužský rod – např.: tento prostor byl POSKYTNUT jazykové rubrice). V češtině existuje vedle tohoto trpného přičestí ještě další přičestí – školsky je známé jako přičestí minulé, ale odborně se mu říká činné. To se používá při tvoření tvarů minulého času. Vypůjčíme-li si jako modelové opět sloveso POSKYTNOUT, zřejmě dospějeme shodně ke tvaru POSKYTL (opět pro mužský rod a jednotné číslo): Deník poskytl prostor jazykové rubrice; politik poskytl novinám rozhovor.

Navzdory tomuto našemu řešení se však může objevit i jiná podoba tzv. minulého přičestí, jak to dokládá odposlechnutý výňatek ze závěru jedné rozhlasové besedy, vysílané na Frekvenci 1. Moderátorka se v ní totiž loučila se zúčastněným astrologem slovy: „Děkuji vám za zajímavé informace, které jste poskytnul mně i posluchačům Dámského klubu.“ Jak je to se spisovností tvaru „poskytnul“? Může být rovněž používán, anebo se mu máme vyhýbat?

Pokud bychom si sloveso POSKYTNOUT našli ve „Slovníku spisovné češtiny“, dozvěděli bychom se, že jediný spisovný tvar tzv. přičestí minulého je poskytl. Tvar poskytnul však dokládá citovaná „Mluvnice češtiny“ jako výraz vývojové tendence vedoucí ke sblížení typů „tiskl“ a „začal“ s progresivním typem „minul“, v němž je kmen rozšířen o *-nu-*. Možná se tedy někdy v budoucnu dočkáme i regulérního a spisovného tvaru „poskytnul“, který však je zatím – marná sláva – hodnocen jako nespisovný. Vyskytne-li se

ovšem v mluveném textu, jak jsem to zachytila já v rádiu, jsme k němu mnohem tolerantnější než v psaných materiálech. (bod)

TIP: Ověřte si v *Internetové jazykové příručce*, zda u tohoto jevu nedošlo vývojem k nějakému dalšímu posunu. Jak se tam hodnotí tvar „poskytnul“? A jak by to bylo např. s tvarem „zapomenul“?

<http://prirucka.ujc.cas.cz/?slovo=poskytnout&Hledej=Hledej>

<http://prirucka.ujc.cas.cz/?slovo=zapomenout&Hledej=Hledej>

4. O češtině s odstupem

(Schůzky s češtinou, únor 1997)

Mluvit o někom nebo o něčem s odstupem může znamenat jak návrat k danému tématu po jistém čase, tak hovor na nějakou (obvykle větší) vzdálenost. Navíc lze chápat slovo „odstup“ také jako „odměřenost ve vztahu mezi lidmi“, jak doslova praví Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost, tedy určitou rezervovanost. Možná bychom se rezervovaně mohli stavět nejen k osobám, ale také k tématům a námětům, která nám nejsou příliš po chuti. Třeba ten, koho baví výhradně technika, by mohl svou mateřštinu přehlížet, dívat se na ni svrchu a vyjadřovat se o ní „s odstupem“.

Odstup, jak byl vymezen v prvním odstavci, nemůžeme zaměňovat s Odstoupením. Tento výraz označuje nejenom ustoupení na nějakou vzdálenost (odstoupení stranou), ale velmi často nese i významy zcela odlišné: především podání demise a pak také upuštění od něčeho zamýšleného, původně plánovaného (odstoupení od smlouvy).

Roztomilé záměny obou slov se dopustila nedávno moje oblíbená zpravodajka, žijící a působící trvale ve Vídni, když v rozhlasovém telefonátu vůbec jako první zvěstovala „překvapivou zprávu o odstupu rakouského kancléře“. Zřejmě kvůli déletrvajícimu odstupu, danému právě jejím soužitím s německy mluvícím okolím, si nejspíš v rychlosti obě slova „přehodila“. Pochopili jsme v té chvíli jistě všichni to, co potom následující zprávy jen potvrdily, že totiž nešlo o nějaký kancléřův odstup, ale skutečně o jeho odstoupení čili demisi.

(bod)

TIP: uvedený kancléř se jmenoval *Vranitzky* – jeho příjmení najdete v *Internetové jazykové příručce* ve výkladu o skloňování mužských osobních jmen. Přesvědčte se, jak se má toto příjmení správně skloňovat (také např. *Duchovny*):

<http://prirucka.ujc.cas.cz/?id=323>

5. Odpovídající tvar přídavného jména

(Schůzky s češtinou, březen 1997)

Herec, hudebník a moderátor Marek Eben získal věhlas zejména svým skvělým průvodním slovem v galavečerech spojených s vyhlášením výsledků televizní ankety TÝTÝ. Opět jsme se o tom mohli přesvědčit na televizních obrazovkách v polovině letošního února. Zřejmě díky svým nevšedním vyjadřovacím schopnostem, pohotovosti, mimořádné jazykové úrovni a vtipným textům se tento sympatický muž ocitl a ocitá v osvědčené roli moderátora také při jiných příležitostech. Jednou z nich byl velký filmový ples v Karlových Varech, který se nesl v duchu kovbojek a indiánů. I když běžně moderátoři nebývají v kostýmech jako herci, tady k tomu přímo vybízelo prostředí i zaměření plesu. Jedna z nadšených účastnic, jinak redaktorka Českého rozhlasu, pak pochvalně referovala o plese a Ebenově moderátorském výkonu v rámci vysílání Radiožurnálu. Prohlásila doslova: „Ples zahájil Marek Eben v kostýmu odpovídajícím pravému Divokému západu.“ Ples si jistě uznání zasloužil, Marek Eben byl určitě opět výtečný – jenže ona redaktorka (možná v okouzlení tím vším) už tak bezvadně nedopadla. Citovaná věta v sobě totiž skrývá nedostatek zaviněný použitím nesprávného tvaru přídavného jména – místo „odpovídajícím“, což je tvar 3. pádu, sem patří ODPOVÍDAJÍCÍM, tedy tvar 6. pádu. Proč? Představme si pro jednoduchost, že hosty plesu by Eben přivítal V PĚKNÉM KOSTÝMU. To by bylo v pořádku. Použijeme-li přídavné jméno „odpovídající“, pak je uvítá V ODPOVÍDAJÍCÍM KOSTÝMU. Po rozvití tohoto přídavného jména („odpovídající Divokému západu“) musí ovšem ve větě původní tvar 6. pádu zůstat nadále zachován, proto Marek Eben vítá hosty V KOSTÝMU ODPOVÍDAJÍCÍM DIVOKÉMU ZÁPADU. (bod)

TIP: podívejte se na pravopis slova INDIÁN a jeho proměnu. Ověřte si v této části *Internetové jazykové příručky* další pravidla o psaní velkých písmen u vlastních jmen.

<http://prirucka.ujc.cas.cz/?id=180>

6. O harmonii v jazykovém vyjadřování

(Schůzky s češtinou, duben 1997)

V reportáži z Japonska, kterou před nedávnem vysílala Česká televize, jsem zaslechla větu, ve které se připomínal „po staletí pěstovaný a typicky japonský zájem a smysl pro harmonii“. I když divák tomuto poněkud komplikovanému vyjádření bude asi rozumět, jistě by neškodilo text upravit. Tím by se stal přehlednějším – a asi by jeho autor při takové úpravě odstranil také mluvnický nedostatek, jehož se původně dopustil. Chyba spočívá v zanedbání faktu, že slova „zájem“ a „smysl“ vyžadují odlišnou podobu pádu, který je doplňuje. Známe totiž ZÁJEM O NĚCO, který se do této věty hodí, a vedle toho SMYSL

PRO NĚCO. Rozhodně nemůžeme mít v češtině „zájem pro něco“, jak o tom vlastně mluví výchozí text, když dává ke spojení ZÁJEM A SMYSL jediné společné doplnění „pro harmonii“. Pokud by autor citovaného výňatku nebyl omezen časem a nemusel své sdělení záměrně zestručňovat, má možnost přestylizovat ho a myšlenku poněkud rozvést. Výsledek by mohl vypadat například takto: „Pro Japonsko je typický smysl pro harmonii. Ten vyplývá z tradičního a po staletí pěstovaného zájmu Japonců o všechno, co spolu ladí a co působí harmonicky.“ V opačném případě, kdyby měl publicista jen málo prostoru a nesměl překročit původní rozsah sdělení, vypomůže si v opraveném textu jen zájmenem s patřičnou předložkou. Pak by v něm připomínal „po staletí pěstovaný a typicky japonský zájem o harmonii a smysl pro ni“.

(bod)

TIP: Obyvatel Japonska je *Japonec*. Podívejte se do *Internetové jazykové příručky* na zásady tvoření obyvatelských jmen a typické přípony k tomu užívané. Najdete zde nějaké zajímavé názvy obyvatel a zvláštnosti při přechylování ženských podob? Jak by byl například název obyvatel Hradce nad Moravicí?

<http://prirucka.ujc.cas.cz/?slovo=Japonsko&Hledej=Hledej#bref3>

7. Vyjadřování v bouřlivé době

(Schůzky s češtinou, červen 1997)

Jsou vypjaté situace, kdy i lidé zvyklí na publicitu ztrácejí tvář v tvář novinářům a veřejnosti své sebevědomí a jistotu. Může se to projevit také ve způsobu vyjadřování, kam proniknou vinou nervozity nebo nesoustředěnosti mluvících různé omyly a prohřešky proti spisovnosti. Je to pochopitelné a v bouřlivé atmosféře i omluvitelné. Přesto je dobré si uvědomit, že některé chyby ve vyjadřování, které souvisejí se špatným použitím mluvnického pravidla, by se mohly politikům třeba i vymstít, protože by zkreslily smysl jejich výroku.

V poslední době jsem si všimla opakované chyby, kterou převzali dokonce někteří rozhlasoví moderátoři přesně tak, jak ji „odposlechli“ z úst jednoho z našich čelných politiků. Byla řeč o tom, zda vláda získá důvěru, zda tedy bude mít mandát k dalšímu vládnutí. Přitom se stalo, že se vedle náležitého sdělení „HLASOVÁNÍ O DŮVĚŘE VLÁDĚ“ vyskytlo několikrát také „hlasování o důvěře vlády“. To první vyjádření se týká důvěry projevené někým (konkrétně parlamentem) vládě, to znamená důvěru NĚKOMU (čili dosavadní vládě). To druhé by snad přicházelo v úvahu, kdyby vláda měla vyjádřit, že někomu věří, možná sama sobě – pak by se dalo hovořit o důvěře vlády ve vlastní schopnosti. O tom druhém však v parlamentu hlasovat nelze.

(bod)

TIP: Zamyslete se nad významem přídavných jmen *důvěrný* a *důvěřivý*. Co k nim uvádějí slovníky?

<http://prirucka.ujc.cas.cz/?slovo=d%C5%AFv%C4%9Brn%C3%BD&Hledej=Hledej>

<http://prirucka.ujc.cas.cz/?slovo=d%C5%AFv%C4%9B%C5%99iv%C3%BD&Hledej=Hledej>

8. Pokud se týče češtiny...

(Schůzky s češtinou, srpen 1997)

...ne vždycky se nám podaří „strefit se“ v ústním vyjadřování do podob, které jsou spisovné. Zmiňuji se úmyslně o vyjadřování mluveném, protože při psaní přece jenom máme mnohem lepší možnost kontroly toho, co „vyprodukuje“, kdežto projev mluvený musíme formulovat mnohem pohotověji, pak rychle plyne v čase a nedá se ani dodatečně opravit tak, aby se žádné původní chyby nepoznaly. Proto také bývá „postižen“ různými odchylkami a nedostatky, i když se třeba mluvčí upřímně snažil o vytříbenost a spisovnost. Nejde jen o výslovnost nebo třeba vadné tvary slov, která tu nesprávně skloňujeme, tu prazvláštně časujeme či podivně stupňujeme. Ve hře bývají také komplikovanější jazykové formy, například vazby slovesa s příslušnými doplněními, která si slovesa žádají. Vezměme si za příklad třeba právě sloveso „týkat se“, jehož ustrnulý a jistě už zastarávající tvar přítomného času „týče se“ máme i v dnešním titulku. Toto sloveso žádá, a to ať už jako „týká se“, anebo „týče se“, vždycky doplnění 2. pádem podstatného jména bez předložky. Proto patří: „pokud se týče peněz“ nebo „pokud se týká peněz“. Místo peněz by mohlo posloužit pochopitelně i jiné slovo. Osobně jsem už mnohokrát zachytila nenáležitou vazbu „týkat se o něco“. Ta nevhodně kopíruje předložku „o“ a 4. pád z vazeb „jde o něco“ a „jedná se o něco“, které se jí významově podobají. A tak si vryjme do paměti, že TÝKAT SE je opravdu bez předložky!

(bod)

TIP: Porovnejte významy sloves *trefit* a *strefit se*. Všimněte si původu sloves (údaj je ve špičaté závorce za heslovým slovem ve slovníku, např. <n> znamená původ z němčiny) a jejich mnohovýznamovosti.

<http://prirucka.ujc.cas.cz/?slovo=trefit&Hledej=Hledej>

<http://prirucka.ujc.cas.cz/?slovo=strefit+se&Hledej=Hledej>

9. Reklama s bossem

(Schůzky s češtinou, leden 1997)

Snad nikdo už nezasne nad tím, že reklama se stala nedílnou součástí našich dní všedních i svátečních. Ze svého pohledu češtinářky hodnotím s povděkem, že je jazykově

mnohem lepší než před pěti či šesti lety, kdy jsme byli na každém kroku „týráni“ nečeskými otrockými překlady z němčiny nebo angličtiny. Ale i dnes se tvůrci značně vynalézavějších a jazykově zdařilejších sloganů mohou někdy splést. Nemyslím tím, že zařadí do textu nějaké vhodné přejaté slovo, které se do češtiny – třeba i v poslední době – dostalo z jiného jazyka. Myslím tím skutečné omyly a chyby, zejména mluvnické, které vyplývají z malé znalosti jazykového systému. Ano, žádný učený pochopitelně z nebe nespádl, ale tvůrci reklamních zakázek, jistě dobře placených, by měli mít po ruce i užitečné jazykové publikace a umět je používat. Rozhodně by neměli připustit, aby se třeba na obřím billboardu u silnice skvěl neexistující tvar slova.

Taková nemilá věc se přihodila u reklamy na obuv. Vedle fotografie ošuntělé vyhlížejícího mladíka je zde nápis BOTY PRO BOSÉ. Ten je v pořádku. Jenže v druhé polovině u fotografie noblesního a sebevědomého mladého muže se tvrdí, že to, co má obuté, jsou „BOTY PRO BOSSE“. Jazyková hříčka by byla jistě roztomilá, avšak bohužel pokulhává. Přejaté podstatné jméno BOSS, které se v češtině ujalo vlivem americké angličtiny, kde znamená „šéf, předák, vůdce“, se totiž skloňuje podle vzoru „pán“, proto by patřilo napsat BOTY PRO BOSSA. Tím by se pochopitelně nenaplnil autorský záměr o vtip se dvěma stejně znějícími slovy a ztratila by se pointa... (bod)

TIP: Zamyslete se nad dalším vývojem skloňování přejatého podstatného jména *boss* v češtině – zjistíte ho v Internetové jazykové příručce.

<http://prirucka.ujc.cas.cz/?slovo=boss&Hledej=Hledej>

Porovnejte jeho 2. pád podle ASCS (novější *Akademický slovník cizích slov* z r. 2005) a podle staršího *Slovníku spisovného jazyka českého* (SSJČ z let 1960 až 1971); srov o něm:

https://cs.wikipedia.org/wiki/Slovn%C3%ADk_spisovn%C3%A9ho_jazyka_%C4%8Desk%C3%A9ho

Znáte význam slov ošuntělý a ošuntěle?

<http://prirucka.ujc.cas.cz/?slovo=o%C5%A1unt%C4%9B1%C3%BD&Hledej=Hledej>

10. Kam s předložkou?

(Schůzky s češtinou, březen 1995)

Pro předložky v češtině platí, že v textu nestojí osamocené, potřebují se s něčím „družit“, bývají tedy skutečně předkládány před jiná slova, obvykle před podstatná jména, ať už izolovaná, anebo už rozvíjená nějakými přívlastky. V dnešním příspěvku budeme tedy mluvit O PŘEDLOŽKÁCH a zaměříme se konkrétně NA NĚKTERÉ PŘÍPADY užití předložek V TAKOVÝCH SDĚLENÍCH, kde se vyskytly chyby. Jak je vidět z jednoduchých

a zcela zřetelných příkladů na použití běžných předložek „o“, „na“ a „v“, které jsme v předchozí větě zvýraznili, stává taková jednoslovná předložka před slovem nebo slovním spojením, k němuž patří. Takový předložkový obrat si úplně vystačí s jedinou předložkou. V této souvislosti je vhodné dodat, že vedle původních předložek, jimiž bývají krátká slova, jako třeba uvedené „o“ nebo „na“, se nyní v češtině stále hojněji užívají předložky nepůvodní, tedy takové, které původně patřily k jinému slovnímu druhu. Tak například ustrnutím 7. pádu podstatného jména „vina“ vznikla předložka „vinou“ – srov. vinou deštivého počasí se řeky rozvodnily. Jiné nepůvodní předložky mohly mít dříve i víceslovnou podobu, dnes se však už píše také jako jedno slovo – tak např. „kvůli“ vzniklo ze spojení „k vůli“, jiné nepůvodní předložky jsou několikaslovné stále – třeba „vzhledem k“ nebo „s ohledem na“ (srov.: vzhledem k okolnostem případu a s ohledem na zúčastněné osoby je soudní přelíčení neveřejné).

Nyní konečně přejdeme k případům, kde se u jednoho slova najednou vyskytla hned dvojice původních předložek. Tak to bylo třeba v textu, jímž nás před časem Nova lákala, abychom sledovali pořad Občanské judo: „Jak se zachovat, když vám zvýšili poplatek za jesle NAD PRO vás únosnou míru?“ Jindy zase zaznělo ve sportovním zpravodajství, že „tým Baníku prohrál S O záchranu bojujícími Drnovicemi“. To zdvojení předložky je pochopitelně jen zdánlivé – každá z předložek patří totiž k jinému výrazu – *nad únosnou míru* vedle *pro nás*, *s Drnovicemi* vedle *o záchranu*. Toto uspořádání by mělo být zřetelné i z hotového bezchybného textu, proto je vhodné obě sdělení přestylizovat, a to klidně i s využitím další (vedlejší) věty, aby předložky nestály za sebou: „Jak se zachovat, když nám zvýšili poplatek nad míru, která je pro nás únosná?“ U druhého celku se nabízí tato řešení: „Tým Baníku prohrál s Drnovicemi, bojujícími o záchranu“, případně i „Tým Baníku prohrál s Drnovicemi, které bojují o záchranu“.

(bod)

Předložky podruhé...

(Schůzky s češtinou, květen 1995)

V krátké době podruhé se dnes zastavíme u „sloviček“, pro která v češtině platí, že samotná v textu nejsou a nezmůžou nic. Jsou to předložky, které nutně vyžadují, aby byly skutečně „předkládány“ před plnovýznamová slova či bohatší víceslovné výrazy, k nimž patří. Nedávno jsme na tomto místě vysvětlovali, že taková předložka použitá před slovem (obvykle před podstatným jménem) nebo slovním spojením (v němž je ono podstatné jméno základem) tvoří předložkový obrat. Takový obrat si ovšem úplně vystačí s jedinou předložkou. Jinak řečeno: více předložek, které se ocitnou jako miniskupinka před jediným slovem, svědčí

o stylizační nešikovnosti autora textu. Obvykle nacházíme takto neobratně konstruovaná sdělení v mluvených textech, při jejichž vzniku není dostatek času předem si připravit, co řekneme. Bohužel se tu a tam přihodí i školeným publicistům, že se u předložek ukvapí a že je nevhodně „zdvojí“ u téhož podstatného jména. Posledně jsme uváděli příklad takového vyjádření, které bylo zachyceno ve vysílání televize Nova (byla to věta „Jak se zachovat, když vám zvýšili poplatek za jesle NAD PRO vás únosnou míru?“) – a osud tomu chtěl, že zakrátko jsem zaznamenala tentýž nedostatek i v konkurenční České televizi, když v jedné sportovní relaci bylo divákům sděleno, že „zvítězil muž S DO letoška neznámou tváří“. Je pravda, že v psané podobě zdvojení předložek víc „trkne“, obzvlášť je-li zvýrazněno velkými písmeny, jako jsme to udělali v této rubrice, ale autor znění zprávy, která je vysílána do éteru pro tolik uší a zraků, by měl být asi obezřetnější. Formulace, k níž bychom neměli výhrady, by mohla znít třeba takto: Zvítězil muž s tváří, která až do letoška nepatřila ke známým.

Ani další příklad jsem si nevymyslela. Zachytila jsem ho zanedlouho po zpracování minulé části o předložkách a vlastně mě utvrdil v názoru, že k předložkám by bylo dobré se v této rubrice ještě vrátit (což dneškem činím). Na omluvu jeho autora musím uvést, že to zřejmě není publicista z povolání, ale tiskový mluvčí policie nebo něco podobného. V policejní relaci v rozhlase totiž bylo oznamováno „pátrání PO V Praze odcizeném vozidle“. Chápu, že ve snaze o co nejrychlejší cestu k posluchačům, aby ještě bylo možno zachytit stopu po ukradeném voze, může jít kvalita stylizace stranou. Kdyby bylo více klidu a času, jistě bychom slyšeli o „pátrání po vozidle odcizeném v Praze“ a nemohli bychom mít z jazykového hlediska žádné připomínky.

„Tolik o na nesprávných místech umístěných předložkách“ – chtělo by se mi uzavřít v žertu, protože předpokládám, že pozorný čtenář už dobře ví, že seriózní závěr by měl dělat tečku za informací o předložkách umístěných na nesprávných místech. (bod)

TIP: Zamyslete se nad významem českého podstatného jména *předložka*. Proč se asi liší počet významů uvedených ve starším čtyřsvazkovém SSJČ od údajů v jednosvazkovém SSČ? O slovníku SSČ viz v odkazu z Wikipedie.

<http://prirucka.ujc.cas.cz/?slovo=p%C5%99edlo%C5%BEky&Hledej=Hledej>

https://cs.wikipedia.org/wiki/Slovn%C3%ADk_spisovn%C3%A9_%C4%8De%C5%A1tiny

11. Status se podobá statutu, ale...

(Schůzky s češtinou, září 1997)

... rozdíl je jak ve významu, tak v komplikovanosti skloňování obou těchto přejatých slov, která najdeme ve slovnících cizích slov jako hesla těsně za sebou. STATUS se vykládá

především jako „stav věcí, stav poměrů“ a je znám jako součást latinského spojení STATUS QUO, což znamená „momentální, současný stav“. Dále se toto slovo používá jako výraz odborné povahy, zejména v medicíně, kde může označovat jak stav pacienta, tak také záznam vedený o stavu pacienta čili chorobopis. Latinské slovo **status** i po přejetí do češtiny původně zachovávalo zásadu latinského skloňování, odsouvalo tedy v dalších pádech koncové *-us* a skloňovalo se bez něho: **bez statu, ke statu, se statem**. Takto se dodnes chová právě v uvedeném spojení *status quo*. Jiné to už bývá ve vyjadřování méně knižní nebo odborné povahy. Tam toto slovo začíná podléhat stále výraznější tendenci po počestění a zpravidelnění ve skloňování, ve kterém pak zůstává zachováno i *-us*: **bez statusu, se statusem**. Zdravotníci, kteří by pohoršeně odmítali tuto modernizaci a odvolávali se na „posvátnost“ latiny, nechť si uvědomí, že stejný český „osud“ má třeba glóbus nebo tubus.

STATUT je naproti tomu slovo s jasnějším významem a jednoduchým skloňováním. Označuje organizační předpis nebo stanovy, prostě soubor zásad a pravidel, podle kterých jsou upraveny vnitřní poměry v nějaké instituci. Při skloňování se z něho nic neodsouvá. Ohýbá se pravidelně podle vzoru „hrad“: **bez statutu, se statutem**. (bod)

TIP: Ověřte si údaje o obou slovech podrobněji v *Internetové jazykové příručce*.

<http://prirucka.ujc.cas.cz/?slovo=status&Hledej=Hledej>

<http://prirucka.ujc.cas.cz/?slovo=statut&Hledej=Hledej>

12. Příjmení vdaných žen

Z novinové rubriky Čeština na talířku (2009)

V poslední době jako by se u známých novomanželek roztrhl pytel s módou zachovat si původní příjmení a k němu přidat to manželovo v podobě, jaká náleží mužům. Zpěvačka Iveta Bartošová se vyjádřila v tisku: „Oficiálně jsem Pomeje Bartošová, bez pomlčky mezi příjmeními.“ Dodávala k tomu, že v kariéře hodlá pokračovat nadále jako Iveta Bartošová.

Je pravda, že pokud se ženy po svatbě nechtějí rozloučit s předchozím příjmením, skutečně si k němu mohou jen dodat další součást. Tyto dvě složky příjmení se staví samostatně vedle sebe, ničím se tedy nespojují, to znamená, že se tu nepoužívá spojovník. Na vysvětlenou dodejme, že **spojovník** je ona krátká vodorovná čárečka, která se píše bez mezer a má složky textu spojit. Slouží například u označení typu *Frydek-Místek* nebo *Ostrava-Poruba*. Onen spojovník se liší od pomlčky, která složky textu nemá spojovat, ale navzájem oddělit. **pomlčka** je delší a píše se s mezerami, může sloužit místo čárky. Uvidíme to na následujícím příkladu: Pomlčka – teď si rozdíl předvádíme v praxi – může v textu sloužit místo čárky.

Vraťme se však zpět k příjmením vdaných žen. Obě jejich složky se zapisují bez spojovníku. Už teď víme, že nejde o pomlčku, jak se o ní zmiňovala Iveta Bartošová. Stejnou volbu příjmení jako u ní jsme zachytili třeba u Petry Eliáš Volákové či Romany Jákl Vítové, které známe z televizních relací o počasí. S modelkou Kateřinou Konvalinka Průšovou přinesla média rozhovor o jejích plánech do budoucna, psalo se i o rodinných představách Petry Štekl Faltýnové anebo o tom, že známý architekt Jan Kaplický byl ženat s výrazně mladší Eliškou Kaplický Fuchsovou.

Z příkladů je zřetelné, že u zdvojených příjmení s mužskou složkou po manželovi, která patří hned za rodné čili křestní jméno nositelky, se skloňuje jen přechýlená druhá část. Mužská podoba příjmení zůstává nesklonná. Jiné to bude, když si o něco málo konzervativnější žena Eva Horáková vezme za muže Adama Sedláka. Pokud si ponechá také dívčí příjmení a chce mít v novém příjmení obě složky tradičně přechýlené s *-ová*, bude z ní po svatbě Eva Sedláková Horáková. Celé příjmení se bude běžně skloňovat a samozřejmě zapisovat bez spojovníku. Popřejme tedy imaginární novomanželce Evě Sedlákové Horákové hodně rodinného štěstí!

Jana Svobodová

TIP: K ženským příjmením viz také: http://ona.idnes.cz/prechylovani-prijmeni-0bl-/modni-trendy.aspx?c=A130909_121451_styl_jup